

HEMŞİRELİK EĞİTİMİNDE DEĞİŞİMLER VE GELECEK*

Yard. Doç. Dr. Hülya KAYA

İ.Ü. Florence Nightingale Hemşirelik Yüksekokulu

ÖZET

Bilindiği gibi bilimsel ve teknolojik değişimlerin çok hızlı, kapsamlı olduğu iletişim ve bilgi çağında yaşamaktayız. Bu değişimlere bireysel, örgütsel, mesleksi ve toplumsal uyum sağlama çabaları kaçınılmaz olmakta, eğitim kurumları da anılan değişimlerden yapı, içerik, yöntem ve örgütsel yönden etkilenmektedir. Bu nedenle birey, meslek üyesi ve toplum değişime karşı direnmek ve olup bitene karşı kapanmak yerine, olası değişimlere hazırlıklı olmalıdırlar. Ayrıca, mesleğin doğasını/ yapısını oluşturan yapı taşlarından biri olan 'değişime açık bir misyon' anlayışı da bunu zorunlu kılmaktadır.

Bir meslek üyesi olarak bu güçlerin bilinmesi ve bunlardan olumlu biçimde yararlanılması hemşirelik eğitiminin geleceğinin bugünden yapılandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu makalede, hemşirelik eğitiminin geleceğini etkileyebilecek ve sıklıkla sözü edilen güçler irdelenerek, gelecekte hemşirelik eğitiminde nelerin dikkate alınması gerektiği konusunda ülke gerçekleri doğrultusunda öneriler sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik eğitiminde değişimler, Hemşirelik eğitiminde gelecek, Hemşirelik felsefesi, Hemşirelik eğitimi felsefesi.

* I. Uluslararası & V. Ulusal Hemşirelik Eğitimi Kongre'sinde poster olarak sunulmuştur. Kapadokya, 19-22 Eylül 2001.

SUMMARY

Changes in Nursing Education and the Future:

We know that we are living in a comprehensive communication and information age that is subjected to rapid and scientific and technological changes. Individual, institutional, professional and community effort to adapt to these changes is evident; and also educational institutions are being affected by those aforementioned changes from the view point of structure, content, methods and organization. Instead of resisting these changes and denying their impact individuals, members of the profession, and society at large should make an effort to be prepared for the changes. Also 'a mission open to change' approach which is vital for nature/ structure of profession makes it necessary.

Today, as a member of profession to know these forces and gain benefits from these factors take on important place in constructing the future of nursing education. This article examines the forces that will affect the future of nursing education and are commonly mentioned, and seeks to offer recommendations, based on the realities present in our country, on how nursing education should be in the future.

Key Words: Changes in nursing education, Future in nursing education. Nursing philosophy, Philosophy of nursing education.

GİRİŞ

Bilimsel ve teknolojik değişimlerin çok hızlı, kapsamlı olduğu iletişim ve bilgi çağında yaşanan değişimlere bireysel, örgütsel, mesleki ve toplumsal uyum sağlama çabaları kaçınılmaz olmakta, eğitim kurumları da anılan değişimlerden etkilenmektedir. Bu makalede, hemşirelik eğitiminin geleceğini etkileyebilecek ve sıklıkla sözü edilen güçler irdelenerek, gelecekte hemşirelik eğitiminde nelerin dikkate alınması gerektiği konusunda ülke gerçekleri doğrultusunda öneriler sunulmaktadır.

Değişim hayatı ve ondaki sürekliliği belirleyen, niteleyen ve yönlendiren önemli bir olgudur. Bireysel, mesleki ve toplumsal yaşam, değişimin kaçınılmaz baskısı altında şekillenmektedir. Bu nedenle birey, meslek üyesi ve toplum değişime karşı direnmek yerine, olası değişimlere hazırlıklı olmalıdırlar. Ayrıca, mesleğin doğasını / yapısını oluşturan yapı taşlarından biri olan 'değişime açık bir misyon' anlayışı da bunu zorunlu kılmaktadır (3, 4, 5, 6).

Değişimi sağlayabilmenin ve değişimlerden olumlu biçimde yararlanabilmenin ön koşulu ise bireyi, toplumu ve eğitimi etkileyen/ etkileyebilecek güçle-

ri dikkate alarak ve bu güçlerin olası etkilerini tahmin ederek geleceğe hazırlıklı olmaktır (3, 6).

Konu hemşirelik açısından incelendiğinde, sağlık bakımı ve hemşirelik eğitimi literatüründe hemşirelik eğitimini öncelikli olarak etkileyen dört temel güce yer verildiği görülmektedir. Bunlar;

- Sağlık bakımı sistemi ve politikası,
- Teknoloji,
- Demografik özellikler,
- Bilimsel gelişmeler olarak özetlenebilir (2, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10).

HEMŞİRELİK EĞİTİMİNİ ETKİLEYEN GÜÇLER VE DEĞİŞİMLER

Bir meslek üyesi olarak yukarıda sözü edilen güçlerin bilinmesi, dikkate alınması ve bu güçlerden olumlu biçimde yararlanma yollarının araştırılması hemşirelik eğitiminin geleceğinin bugünden yapılandırılmasında önemli rol oynamaktadır. Bu güçler aynı zamanda değişim güdüleyicileri olarak düşünülmüş ve ana hatlarıyla ele alınmıştır.

Sağlık Bakım Sistemi Politikası: Değişim güdüleyicilerinden biri olan sağlık bakımı politikası sağlık bakımı sistemlerini şekillendirmekte, anayasal çerçevede ve bireysel haklar doğrultusunda sağlık bakımının amacını, felsefesini, kapsamını, ulaşılabilirliğini, sorumluluklarını ve maliyetini belirlemektedir. Dünya Sağlık Örgütü, global değişikliklere bağlı olarak 21. Yüzyıla hazırlıklı girmek amacıyla, Herkes İçin Sağlık Stratejilerinin yenilenmesini amaçlayan bir girişim başlatmış; 1978'de kabul edilen Alma-Ata Bildirgesi'nden bu yana sağlık alanındaki gelişmeler, Alma-Ata Bildirgesi'nin sonuçları ve 2020 yılına doğru gelecekteki temel eğilimler değerlendirilerek, 2020 yılına kadar Herkes İçin Sağlık politikaları ve bunları gerçekleştirecek stratejiler belirlenmiş, bunda da temel sağlık hizmetlerinin anahtar rol oynaması hedefinin sürdürülmesine karar verilmiştir. Bu gelişmelerin yanısıra tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sağlık sektöründe serbest pazar ekonomisinin ağırlık kazanması, özel sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması sağlık bakımı sunumuna; hasta yanında hemşirelik, primer bakıma odaklanma, hedefe yönelme, maliyet etkili hizmet sunma, olumlu sağlık davranışları geliştirme ve yaşam kalitesini artırma şeklinde yansımakta ve hemşirelik eğitimini etkilemektedir (1, 2, 7, 8, 10).

Hemşirelik eğitime yansımaları: Belirlenen bu hedeflere ulaşmada stratejik bir konuma sahip olan hemşirelerin sağlık bakımı sistemi ve politikasında yaşanan bu gelişim ve değişimler doğrultusunda mesleki gelişmelerine yön verebilmeleri için hemşirelik eğitimi programları mezunlarına profesyonel hemşireliğin temel değerleri ve felsefesi doğrultusunda;

- Sağlık bakımı politikasını anlama ve yorumlama,
- Sağlık bakımı sistemini şekillendiren ekonomik, yasal, politik etkenleri kavrama,
- Meslek üyesi olarak sağlık bakımı politikasına ilişkin çalışmalara etkin şekilde katılma,
- Hemşirelik uygulamaları ile sağlık bakımı sistemi ve sağlık bakımı politikasını ilişkilendirme ile ilgili bilgi, beceri, tutum ve davranışları kazandıracak biçimde yapılandırılmalıdır (1, 2, 7, 8, 10).

Teknoloji: Bir diğer değişim güdüleyicisi teknolojik gelişmelerdir. Hayal gücümüzü zorlayan teknoloji, doğru ve etkin kullanımıyla tüm sağlık bakımı ve eğitim ortamlarında etkili ve verimli hizmet sunma olanağı sağlamakta, hemşirelikte gerek eğitimde gerek uygulama alanlarında ülkemiz açısından da giderek önem kazanmaktadır. Günlük ve mesleki yaşamımıza giren teknoloji birey ve topluma büyük olanaklar sunmakta ancak, bazı sorunları da gündeme getirmektedir. Bu nedenle teknoloji/ teknoloji kullanımı bilimsel, ekonomik, sosyal ve etik boyutlarıyla sürekli değerlendirilmeli gerekli düzenlemeler yapılmalıdır (2, 4, 5, 6, 7, 8).

Hemşirelik eğitime yansımaları: Gelecekteki hemşirelik eğitim programlarının teknolojik gelişmelerden etkilenmesi kaçınılmaz olup hemşirelik eğitim programları moral değerler, iletişim ve sosyal süreçler dikkate alınarak;

- İleri teknolojiyi doğru ve etkin kullanabilecek,
- Teknolojinin, hemşireliğin özüne ve eğitime etkilerini; bilimsel, ekonomik, sosyal ve etik boyutlarıyla sürekli değerlendirip gerekli düzenlemeleri yapabilecek bilgi, beceri, tutum ve davranışa sahip hemşireler mezun edecek biçimde yapılandırılmalıdır (2, 4, 5, 6, 7, 8).

Demografik Özellikler: Dünyanın değişen demografik özellikleri bir diğer değişim güdüleyicisidir. Dünya nüfusunun çok hızlı artması, yaşam süresinin uzaması, kronik hastalıkların artması, gelişen teknoloji ve artan maliyet nedeniyle hastanede yatış süresinin kısalması sağlık hizmetine olan talebin ve ev-

de bakım hizmetlerinin artmasına yol açmaktadır. Ayrıca, dünya nüfusunun kültür, etnik yapılar, din, inanç, değerler ve yaşam biçimi açısından çeşitlenmesi, toplumun bilinçlenerek kaliteli, ekonomik, güvenilir ve etkin hizmet talep etmesi de sağlık hizmetlerinin sunumunu dolayısıyla hemşirelik eğitimini etkilemektedir (2, 4, 5, 6, 7, 8).

Hemşirelik eğitimine yansımaları: Gelecekte hemşirelerin toplumun farklılaşan ve çeşitlilik gösteren sağlık bakımı gereksinimlerini karşılayabilmeleri için hemşirelik eğitimi programları:

- Çeşitlilik gösteren hizmet alanlarında bakım verebilecek,
- Karmaşık sosyokültürel yapı içinde birey, aile ve topluma danışmanlık yapabilecek nitelikte hemşireler mezun edecek biçimde yapılandırılmalıdır (2,4,5,6,7,8).

Bilimsel Gelişmeler: Diğer değişim güdüleyicileri kadar önemli olan bilimsel gelişmeler sağlık sisteminde hastalıkların önlenmesi, tanılama yöntemlerinin ve bakım uygulamalarının değişmesi şeklinde günümüze yansımaktadır. Genetik biliminde ortaya çıkan gelişmeler doğrultusunda bireyler gelecekte genetik olarak kendilerinde hangi hastalığın gelişebileceğini önceden bilecekler, bireyin tedavi programları genetik yapısına göre şekillendirilecek ve böylece hastalıklar çok daha kolay önlenebilecektir. Günümüzde nedeni yeterince bilinmeyen birçok hastalık anlaşılır olacak, kronik hastalıklar ya geç dönemde ortaya çıkacak ya da daha erken dönemde belirlenecek, dolayısıyla yaşam süresi uzayacak ve kalitesi gelişecektir. Kuşkusuz bu gelişim ve değişimler hemşirelik eğitimini de etkilemektedir (2, 4, 5, 6, 7, 8).

Hemşirelik eğitimine yansımaları: Bu durum, hemşirelik eğitimi programlarının;

- Bilimsel gelişmeleri takip edecek ve bu gelişmelerin etik yönlerini sorulayacak,
- Araştırmalara etkin biçimde katılacak,
- Uygulamalarını etik değerlere temellendirip kanıta dayandıracak,
- Yaşam boyu öğrenmeyi kendi değer sistemine katacak hemşireler mezun edecek biçimde yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır (2, 4, 5, 6, 7, 8).

Hemşire Eğiticilerin Sorumlulukları: Yukarıda sözü edilen değişimlerle birlikte küreselleşme, sağlık bakımı sistemleri ve hemşireliğin kendi iç dina-

mikleri hemşirelik rollerini değişikliğe uğratmış ve uğratacaktır. Bu değişimle hemşirelerin;

- Evrensel değerlerle bütünleşen ve bu değerleri davranışlarına yansıtan,
- Öğrenme yoluyla bireysel ve mesleki açıdan sürekli gelişen,
- Yaşam boyu öğrenmeyi kendi değer sistemine katan,
- Sorumluluk üstlenen, risk alan, eleştirel düşünme ve araştırma yoluyla sorunlara yaratıcı çözüm üreten,
- Güçlü kişilerarası iletişim kuran,
- Disiplinlerarası ekip çalışmasını gerçekleştiren,
- Öz-denetim, girişimcilik, liderlik özelliklerine sahip meslek üyeleri olmalarını zorunlu kılmaktadır (3, 6, 7, 8, 9, 10).

Şüphesiz hemşireleri yaşanan değişimler doğrultusunda bu niteliklere sahip olarak geleceğe hazırlamada hemşire eğitimciler büyük sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluk hemşire eğitimcilerin sağlık bakımı sunumu ve hemşirelik eğitiminde değişen paradigmaları dikkate alarak bilimsel bir tutumla, disiplinlerarası işbirliği içinde hemşirelik eğitimi programlarını sürekli değerlendirerek yeniden yapılandırmalarını zorunlu kılmaktadır (2, 4, 5, 6, 7, 8).

Bu değişiklikleri eğitim programına yansıtmak elbette kolay olmayacaktır. Ancak, hemşire eğitimcilerin unutmaması gereken önemli bir nokta bu değişimlerin oluşturulmasında büyük bir sorumluluk taşıdığı ve değişimin başarılmasında bazı değişim stratejilerini belirlemesi gerektiğidir. Bunlar;

- Açık ve dinamik bir vizyona sahip olma,
- Değişimin niçin gerekli olduğunu kavrama ve değişime zaman tanıma,
- Bireysel ve kurumsal olarak öğrenen bir organizasyona dönüşme,
- Ulusal ve uluslararası düzeyde toplum, sektör, mesleki kuruluşlarla işbirliği içinde olma,
- Yapılan her işin nedenini, niçinini sorgulama,
- Küçük ama amaca yönelik adımlar atma şeklinde özetlenebilir (2, 4, 5, 6, 8).

Hemşire eğitimciler için en önemli nokta değişimi kontrol etmek yerine, ondan olumlu şekilde nasıl yararlanacağını öğrenmek zorunda olduğunu kabul etmesidir.

Sonuç olarak; hemşireliğin dolayısıyla hemşirelik eğitiminin geleceğini önceden tahmin etmek oldukça zor ancak, tahminler doğrultusunda harekete geçmek daha zor ve daha da risklidir. Geleceği görebilecek kristal bir küre olmasına karşın hemşireliğin geleceğinin sağlık bakımındaki ilerlemelerden, kendi geçmişinden ve kendi iç dinamiklerinden, günümüzü kuşatan bilimsel, teknolojik, sosyal ve politik güçlerden etkileneyeceği gözardı edilemez. Hemşire eğiticiler, hemşirelerin geleceğini yönlendirme ile karşı karşıya olduğunun, sorumluluğunun farkına varmalı ve hemşireliğin geleceğini yönlendirmede bireysel, mesleki gücüne güvenerek harekete geçmelidir.

KAYNAKLAR

1. Aycan, S., Afşar O ve ark.: Sağlık 21. Yüzyılda Herkes İçin Sağlık. Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü, BMS Matbaacılık Ltd. Şti., Ankara, (2000).
2. Chinn, L P.: Where is the nursing in nursing education? *Adv Nurs Sci*, 23 (3): 1-10, (2001).
3. Demirel, Ö.: Türk Eğitim Sisteminde öğretim programlarının geliştirilmesinde bilimsel yaklaşım ve 2000'li yıllar için öneriler. Eğitimde Yansımalar: V, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu, Ankara, (1999).
4. Doğan, İ.: Küresel değerler ve eğitim: Türkiye örneği. Eğitimde Yansımalar: V, 21. Yüzyılın Eşiğinde Türk Eğitim Sistemi Ulusal Sempozyumu, Ankara, (1999).
5. Kitson, A.: Does nursing education have a future? *Nurs Educ Today*, 21 (2): 86-87, (2001).
6. Lindeman, A C.: The future of nursing education. *J Nurs Educ*, 39 (1): 5-12, (2000).
7. Mawn, B., Reece M S.: Reconfiguring a curriculum for the new millenium: The process of change. *J Nurs Educ*, 39 (3): 101-107, (2000).
8. Mullan, K. M.: Proposals for the future of nursing. *Nurs Forum*, 35(4): 41-45, (2000).
9. Yamaç, K.: Nasıl bir üniversite mezunu. Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik Dergisi, 24 Mart (2001).
10. American Association of Collages of Nursing-A vision of Baccalaureate and Graduate Nursing Education: The Next Decade. Gelecek yüzyılda hemşirelikte lisans eğitiminin vizyonu. Çeviren: M. Atalay, H. Tel, *C.Ü Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 3(2): 47-54, (1999).